

InDret

El valor venal com a límit de la indemnització

Comentari a la STS, 1a, 23.10.2002

Begoña Arquillo Colet

Advocada

Bufet Castelltort

Working Paper núm: 156

Barcelona, juliol de 2003

www.indret.com

Abstract

La STS, 1ª, 23.10.2002 afirma que la clàusula del contracte d'assegurança que estableix que el valor venal del vehicle és el límit màxim de la indemnització constitueix una clàusula limitadora dels drets de l'assegurat i cal que sigui acceptada expressament per escrit. A més a més, declara que aquesta clàusula és lesiva per a l'assegurat perquè contradiu la pròpia cobertura d'un contracte d'assegurança que és, precisament, la restitució econòmica dels danys reals patits.

El present treball comenta aquesta sentència, una de les més importants dels darrers anys en matèria d'assegurança, exposa breument la distinció entre els diferents tipus de clàusules del contracte i analitza les conseqüències de la qualificació de la clàusula discutida com "lesiva", en un mercat d'assegurances que conté freqüentment la mencionada limitació en les seves pòlisses i en el qual les companyies asseguradores proven de concedir només el valor venal dels béns, lleugerament augmentat amb un 20% com a valor d'afecció. El comentari es conclou amb una extensa taula que recull la jurisprudència del Tribunal Suprem més destacada sobre la matèria dels últims 12 anys.

Sumari

- 1. Els fets i la decisió del Tribunal Suprem**
- 2. La distinció entre les clàusules de delimitació del risc i les clàusules limitadores dels drets de l'assegurat**
- 3. El límit del valor venal com a clàusula lesiva: possibles conseqüències**
- 4. Bibliografia**
- 5. Taula de jurisprudència del Tribunal Suprem**

1. Els fets i la decisió del Tribunal Suprem

Els fets que originen aquesta sentència són freqüents en la pràctica. Manuel V.G. era el propietari d'un tractor que va patir danys greus, com a conseqüència d'un accident de circulació en data 21.6.1995, l'import del qual va ascendir aproximadament a 42.000 €. Per aquest motiu, Manuel V.G. va realitzar el comunicat d'accident a la companyia asseguradora *Astra de Seguros y Reaseguros, S.A*, amb la qual havia contractat una pòlissa d'assegurança multirisc de transports, amb cobertura temporal des del 30.12.1993.

La companyia d'assegurances va rebutjar el sinistre. El fonament de la seva negativa va ser l'aplicació d'una clàusula de la pòlissa que establia que la indemnització estaria limitada pel **valor venal**, és a dir, el valor de venda al mercat del vehicle assegurat. Concretament, la Clàusula 2.1.5 de les Condicions Generals de la pòlissa establia que les reparacions es taxarien d'acord amb el seu valor real, sense que la taxació mencionada pogués ser en cap moment superior al valor venal del vehicle.

Davant d'aquesta situació, l'assegurat interposa una demanda contractual enfront de la seva companyia asseguradora.

El Jutjat de Primera Instància núm. 2 de Mondoñedo (Lugo), a la sentència de 19.7.1996, estimà parcialment la demanda i declarà que havien de pagar-se els danys del cap tractor en una quantia de 22.814,42 € (3.796.000 pessetes), incrementada en un 20% d'interessos des de la data del sinistre. La Sentència de l'Audiència Provincial de Lugo de 17.1.1997 revocà la sentència d'instància i concedí 42.533,84 € (7.077.036 pessetes), corresponents a la reparació del vehicle sinistrat, amb el mateix increment del 20% d'interessos, i també les costes processals.

La companyia asseguradora *Astra de Seguros y Reaseguros, S.A* interposà un recurs de cassació fonamentat en la infracció de l'art. 26 de la [Llei 50/1980, de 8 d'octubre, de Contracte d'Assegurança](#) (BOE núm. 250, 17.10.1980), en relació amb l'art. 1 i l'art. 31 de la [Llei de Contracte d'Assegurança](#), per l'existència d'un enriquiment injust de l'assegurat en haver rebut una indemnització superior al valor de la cosa assegurada.

L'article 26 preveu que “[e]l seguro no puede ser objeto de enriquecimiento injusto para el asegurado. Para la determinación del daño se atenderá al valor del interés asegurado en el momento inmediatamente anterior a la realización del siniestro”. Així, aquest article recull el principi indemnitzatori com a característica de l'assegurança de danys (a diferència de l'assegurança de persones) en el qual destaca la prova, valoració i liquidació dels danys. D'una altra banda, l'art. 1 estableix que “[e]l contrato de seguro es aquél por el que el asegurador se obliga [...] a indemnizar, dentro de los límites pactados, el daño producido al asegurado [dany que es concreta en la lesió de l'interès i la determinació de la qual s'indica en l'art. 26; pel que fa al principi indemnitzatori vegeu BIGOT (2003) pàgs. 1067-1069, i pel que fa al concepte d'interès assegurat –grau d'utilitat d'un determinat bé per a un subjecte- vegeu VAUGHAN (1999) pàgs. 163-166]. Finalment, l'art. 31 afirma que “[s]i la suma asegurada supera notablemente el valor del interés asegurado, cualquiera de las partes del contrato podrá exigir la reducción de la suma y de la prima, debiendo restituir el asegurador el exceso de las primas percibidas. Si se produjere el siniestro, el asegurador indemnizará el daño efectivamente causado [...]”.

El Tribunal Suprem resol la qüestió a favor de l'assegurat i utilitza bàsicament dos arguments:

a) La clàusula 2.1.5 de les Condicions Generals de la pòlissa és una **clàusula limitadora** perquè redueix els drets de l'assegurat i, a més a més, no compleix els requisits previstos en l'art. 3 de la [Llei de Contracte d'assegurança](#), degut a l'absència de la segona signatura de l'assegurat:

“Las condiciones generales, que en ningún caso podrán tener carácter lesivo para los asegurados, habrán de incluirse por el asegurador en la proposición de seguro si la hubiere y necesariamente en la póliza del contrato o en un documento complementario, que se suscribirá por el asegurado y al que se entregará copia del mismo. Las condiciones generales y particulares se redactarán de forma clara y precisa. Se destacarán de modo especial las cláusulas limitativas de los derechos de los asegurados, que deberán ser específicamente aceptadas por escrito.

Las condiciones generales del contrato estarán sometidas a la vigilancia de la Administración Pública en los términos previstos por la Ley.

Declarada por el Tribunal Supremo la nulidad de alguna de las cláusulas de las condiciones generales de un contrato la Administración Pública competente obligará a los aseguradores a modificar las cláusulas idénticas contenidas en sus pólizas”.

El lector interessat pot llegir un bon comentari d'aquest precepte a PÉREZ-SERRABONA (1993) pàgs. 252-277, o a SÁNCHEZ CALERO (2001) pàgs. 76-118.

b) La clàusula 2.1.5 de les Condicions Generals de la pòlissa és una **clàusula lesiva pels assegurats** perquè la limitació del valor venal com a sostre màxim de la indemnització contradiu la pròpia cobertura del contracte que pretén la restitució econòmica dels danys reals que afectin al vehicle assegurat. Per aquest motiu no hi ha cap enriquiment injust per part de l'assegurat (que té dret a la restitució del cost real de la reparació) ni cap infracció de l'art. 1 ni de l'art. 26 de la [Llei de Contracte d'Assegurança](#). En relació amb l'art. 31 de la [Llei de Contracte d'Assegurança](#), el Tribunal Suprem afirma que es tracta d'una qüestió que no s'ha plantejat anteriorment.

2. La distinció entre les clàusules de delimitació del risc i les clàusules limitadores dels drets de l'assegurat

La sentència comentada recull correctament la distinció entre clàusules de delimitació del risc i clàusules limitadores dels drets de l'assegurat i aplica coherentment les conseqüències d'aquesta distinció. Com veurem, però, no és tan acurat en la distinció entre clàusules limitadores i clàusules lesives, o en el concepte de condicions generals.

La distinció entre aquests dos tipus de clàusules té uns fonaments i unes conseqüències jurídiques clares.

En primer lloc, la cobertura d'un risc és la causa del contracte d'assegurança i predetermina les obligacions de l'assegurador. Per aquest motiu, **les clàusules de delimitació del risc** o d'exclusió de cobertura tenen com a finalitat determinar l'àmbit i l'extensió del risc, són anteriors al naixement dels drets i obligacions de les parts al contracte, i permeten fixar l'import de la prima

(vegeu LOWRY (1999) pp. 130-133, o PERÁN (1998) p. 156). La jurisprudència majoritària declara que són clàusules delimitatives aquelles que determinen quin risc es cobreix, en quina quantia, durant quin termini i en quin àmbit espacial (amb alguna excepció remarcable, com la **STS, 1a, 8.7.2002** que qualifica com a clàusula limitadora aquella que estableix els riscos i les mercaderies excloses d'una assegurança).

Per aquest motiu, la Directiva 93/13/CEE del Consell, de 5 d'abril de 1993, sobre les clàusules abusives en els contractes celebrats amb consumidors (DOCE núm. L 95/29, 21.4.1993) exclou les clàusules de delimitació del risc de la seva aplicació i afirma que *“en los casos de contratos de seguro las cláusulas que definen o delimitan claramente el riesgo asegurado y el compromiso del asegurador no son objeto de dicha apreciación, ya que dichas limitaciones se tienen en cuenta en el cálculo de la prima abonada por el consumidor”*. El motiu és clar: **el contracte d'assegurança depèn precisament de la delimitació del risc que, al seu torn, és la base per calcular la prima.**

En canvi, **les clàusules limitadores dels drets de l'assegurat** són aquelles en les quals es restringeixen els drets que la llei o el contracte reconeixen a les parts, un cop ja s'ha concretat l'objecte de l'assegurança.

La **STS, 1a, 16.10.2000**, citada pel Tribunal Suprem en la sentència comentada, defineix la distinció en els termes següents: *“la cláusula limitativa opera para restringir, condicionar o modificar el derecho del asegurado a la indemnización una vez que el riesgo objeto del seguro se ha producido, y la cláusula de exclusión de riesgo es la que especifica qué clase de ellos se ha constituido en objeto del contrato”*. A la pràctica, les clàusules limitadores són aquelles que, sense delimitar el risc, permeten a l'assegurador rebutjar la reclamació de l'assegurat (REGLERO (2002) pàg. 616).

No obstant això, la clàusula limitadora també ha estat definida com aquella en la qual hom delimita el risc d'una forma que no és habitual o freqüent (**STS, 1a, 14.4.2001**, en un supòsit d'exclusió de danys per la construcció de canonades i cables subterranis), la qual cosa dificulta clarament la distinció entre ambdós tipus de clàusules.

Per exposar la distinció, el Tribunal Suprem fa referència a algunes importants sentències de la Sala 1a del Tribunal Suprem que distingeixen correctament els dos tipus de clàusules (per ordre de cita en la sentència objecte de comentari, **STS, 1a, 29.1.1996; STS, 1a, 17.4.2001; STS, 1a, 9.11.1990; STS, 1a, 16.10.1992; STS, 1a, 9.2.1994; STS, 1a, 18.9.1999; STS, 1a, 16.5.2000; STS, 1a, 16.10.2000**; sentències també recollides per la doctrina: HERNÁNDEZ (1999) pàgs. 33-41; SÁNCHEZ CALERO (2001) pàgs. 76-118; REGLERO (2002) pàg. 615-616).

Curiosament, totes aquestes sentències (excepte la primera) estableixen que la clàusula sobre la qual es discuteix és una clàusula de delimitació del risc i no una clàusula limitadora dels drets de l'assegurat. Entre aquestes sentències destaca per la seva importància la **STS, 1a, 9.2.1994** la qual afirma que una clàusula subjectiva (*“no tienen la condición de terceros los parientes hasta el tercer grado de consanguinidad de la contratante de la póliza”*) és una clàusula que no limita els drets dels assegurats sinó que delimita el risc assumit al contracte i, per això, pot oposar-se al tercer perjudicat. Més recentment, la **STS, 1a, 16.5.2000** també estableix que la clàusula *“no se considerarán terceros los cónyuges, ascendientes y descendientes del tomador del seguro y del asegurado”* delimita objectivament el risc.

La més polèmica de totes les sentències citades ha estat la **STS, 1a, 18.9.1999**, la qual resol un cas d'un accident a una mina de la Vega de Santa Cruz del Sil (Lleó) que va causar la mort de dos miners. El Tribunal Suprem desestima la demanda de l'entitat minera contra la seva asseguradora (amb això,

confirma la sentència d'instància i revoca la d'apel·lació) basant-se en l'existència d'una exclusió de cobertura en cas d'accident per manca de mesures de seguretat en el treball: aquesta és una clàusula de delimitació del risc que determina la prima i no una clàusula limitadora dels drets de l'assegurat – en canvi, la **STS, 1a, 10.6.1991** (accident d'esquí a La Masella) no aplica la clàusula que exclou la cobertura en cas d'absència de mesures de seguretat per manca de segona signatura del prenedor, requisit de les clàusules limitadores-.

Certament, aquesta clàusula, així com la que exclou la RC patronal (cobertura que permet que els empleats i personal dependent de l'empresari assegurat quedin coberts pels danys materials o lesions corporals que pateixin en ocasió del seu treball), ha estat molt problemàtica. Per exemple, en un cas d'accident laboral degut a la caiguda d'un tub de formigó, la **STS, 1a, 13.12.2000** defineix l'exclusió de la RC patronal com una clàusula limitadora dels drets dels assegurats (de la mateixa forma a les Audiències Provincials, **SAP de Mallorca, Secció 4a, 7.2.2000**). Posteriorment, la **STS, 1a, 2.2.2001** (mort del marit i pare de les reclamants en ser atropellat en un bosc per un tractor articulat), declara que l'exclusió de la RC patronal i l'exclusió de les persones assalariades del prenedor té eficàcia jurídica, encara que falta la signatura del prenedor en la pòlissa.

A més a més de les sentències ja citades pel Tribunal Suprem, ens interessa destacar altres tres que, encara que no solen ser tan esmentades, il·lustren molt bé la distinció exposada.

- **STS, 1a, 10.2.1998.** Accident que va provocar la mort de Gerardo A.K., quan el tractor conduït per Heliodoro B. realitzava tasques agrícoles. El Tribunal Suprem, en contra de les sentències de les instàncies, estima el recurs de la companyia asseguradora *Caser* perquè la pòlissa exclouia els accidents derivats de tasques agrícoles produïdes fora de l'àmbit de la circulació: *“la delimitación de cobertura no tiene en principio carácter lesivo, sino que es elemento esencial del contrato para que pueda nacer la obligación de la aseguradora [...]. Tampoco tiene carácter limitativo de los derechos de los asegurados la definición de los riesgos cubiertos, que es distinto a la cláusula que partiendo de un riesgo cubierto contuviera excepción a su aplicación”* (FD 2on).
- **STS, 1a, 3.3.1998.** Emilio E. va morir en haver estat atropellat per una màquina recol·lectora. Aquesta màquina estava coberta per dues pòlisses: una pòlissa derivada de la circulació de la recol·lectora com a vehicle de motor i una altra per accidents en ocasió d'activitats agrícoles limitada a 60.101,21 €. L'Audiència Provincial condemna a l'asseguradora a pagar només 60.101,21 € (gairebé la meitat de la quantitat reclamada) ja que l'accident va succeir durant l'activitat agrícola. El Tribunal Suprem confirma els arguments de l'Audiència i distingeix clarament les clàusules limitadores dels drets de l'assegurat i les que defineixen el risc cobert.
- **STS, 1a, 17.4.2002.** Estableix que la clàusula *“la destrucción o daños a muros utilizados para contener tierras o canalizar aguas, de curso continuo o discontinuo, así como los sufridos por farallones, terraplenes, espigones o construcciones análogas hechas en las orillas de los ríos o del mar, para defensa de sus márgenes o mutación de sus corrientes”* no limita els drets de l'assegurat sinó que la seva funció és la d'objectivar el risc a què s'estén la cobertura de la pòlissa contractada, especificant aquells riscos la producció dels quals queda fora de l'assegurança.

Amb tot, no totes les Sales del Tribunal Suprem mantenen la mateixa argumentació. En ocasions, la jurisprudència de la Sala 2a del Tribunal Suprem ha equiparat les clàusules de delimitació del risc a les clàusules limitadores dels drets de l'assegurat i ha declarat que les primeres no s'han incorporat al contracte perquè falten els requisits formals de les segones (acceptació específica per escrit): **STS, 2a, 19.9.1991** (no admet l'exclusió de l'omissió del deure de socors); **STS, 2a, 17.6.1992** (no permet al·legar la delimitació quantitativa de la cobertura); i la **STS, 2a, 10.10.1992** (novament en relació amb una clàusula d'omissió del deure de socors). Aquestes decisions, que s'expliquen pel desig d'afavorir la viabilitat de la

indemnització, obliden que l'assegurança voluntària de responsabilitat civil no és un instrument per garantir en tot cas el pagament de la indemnització, sinó que es tracta d'un contracte privat, del qual han de respectar-se els seus límits i fonaments essencials.

Una de les conseqüències jurídiques de la distinció entre ambdues clàusules és que l'exigència de l'art. 3 de la [Llei de Contracte d'assegurança](#) pel qual les clàusules han de ser acceptades expressament per escrit no s'aplica a totes les condicions generals del contracte, sinó que es refereix exclusivament a les clàusules limitadores dels drets de l'assegurat. Aquesta conclusió ha estat profusament efectuada per la jurisprudència (la sentència més recent és la **STS, 1a, 5.3.2003**, en relació amb una assegurança d'un Col·legi d'Enginyers).

No obstant això, la distinció entre les clàusules de delimitació del risc i les clàusules limitadores dels drets de l'assegurat no és fàcil en la pràctica, especialment en les pòlisses d'assegurança espanyoles, i el cas objecte de comentari en constitueix un clar exemple.

Més senzilla és la distribució en les pòlisses americanes, on es distingeixen les *exclusions* de la *conditions section*, vegeu REJDA (1992) pàgs. 90-93, en virtut del model de pòlisses elaborat per la ISO -*Insurances Services Office*-. A ABRAHAM (1990) pàgs. 28-31 i pàgs. 602-612 es poden consultar exemples de pòlisses d'automòbils.

En general, les clàusules que determinen l'àmbit quantitatiu de la pòlissa d'assegurança (clàusules que estableixen la quantitat assegurada o aquelles que estableixen la franquícia que ha de pagar l'assegurat) es consideren clàusules de delimitació del risc i no clàusules limitadores de drets.

Quan ens referim a quantitat assegurada, fem referència al límit màxim de la indemnització fixat a la pòlissa, és a dir, el màxim desemborsament per part de l'asseguradora a cada sinistre. Aquest límit màxim per cada sinistre pot configurar-se com un límit global conjunt, és a dir, una xifra única per a tot el conjunt d'indemnitzacions per danys que es produeixin en un mateix sinistre o bé com a límits diferenciats per a danys corporals, materials, perjudicis o víctima, però sempre en últim terme amb un sostre màxim per sinistre. D'altra banda, també pot existir un límit conjunt, és a dir un límit màxim de responsabilitat per període d'assegurança compresa entre la data d'efecte i de venciment, si hi ha sinistres deguts a causes diferents. Aquests límits delimiten clarament el risc assegurat. D'altra banda, la **SAP de Vitòria, Secció 1a, 23.3.1999** declara que la franquícia és una clàusula de delimitació del risc doncs influeix decisivament en la fixació de la prima i constitueix una condició objectiva del contracte. Aquesta sentència també argumenta que es tracta d'una clàusula freqüent en el contracte d'assegurança.

La clàusula que estableix el valor venal com a límit de la indemnització podria ser qualificada com una clàusula que delimita l'objecte de l'assegurança, en concret la seva delimitació quantitativa? Encara que la resposta pugui ser discutible, creiem que la sentència realitza una qualificació correcta en establir que es tracta d'una clàusula limitadora. Això és degut a la redacció de la clàusula que es discuteix: comporta una expectativa en virtut de la qual la quantia assegurada cobrirà una determinada quantitat (el valor real de la reparació) però després serà reduïda mitjançant el valor venal.

Per últim, volem esmentar succintament dos punts importants sobre la distinció entre aquestes clàusules: el primer està mal enfocat en la sentència comentada i el segon no és tractat pel Tribunal Suprem en aquest cas.

a) Si la clàusula de delimitació del risc o limitadora dels drets està inclosa en un llistat de condicions generals també ha de complir altres requisits. Això en la pràctica serà molt freqüent: l'assumpció per part de l'assegurat d'una pluralitat de riscos ha imposat un sistema de contractació en sèrie o en massa basat en condicions generals (vegeu la seva definició a DíEZ-PICAZO (1996) pàgs. 367-384, i ALFARO (1991) pàgs. 112-155) per a tots els assegurats d'un mateix sector. És a dir, la pòlissa és articulada en la seva major part per clàusules que han estat predisposades i incorporades a una pluralitat de contractes per una de les parts, la companyia asseguradora, amb només algunes condicions particulars. Sorpren, per això, la referència del Tribunal Suprem a l'absència d' "activitat negociadora" entre les parts.

- En primer lloc, s'han de complir els requisits previstos en l'art. 3 de la [Llei de Contracte d'assegurança](#) (vegeu ALFARO (1991) pàg. 191): les condicions generals han de ser incorporades a la pòlissa i als documents complementaris, han de ser destacades de manera especial en la documentació contractual i han de ser subscriïdes per l'assegurat, qui gaudirà d'una còpia. Així, la **STS, 1a, 21.9.1999** declara la ineficàcia de la clàusula que exclou del caràcter de tercers als descendents de l'assegurat, per tractar-se d'una condició general recollida en un document incorporat unilateralment per l'asseguradora. Recentment, la **STS, 1a, 17.12.2002** (cas d'assegurança d'accidents, en el qual l'assegurat sol·licitava l'aplicació de la cobertura d'invalidesa permanent total), declara que falten els documents complementaris de la pòlissa d'assegurances. En canvi, la **STS, 1a, 5.6.2001** declara que el demandant assegurat no ha aportat les condicions generals i particulars de la pòlissa, per la qual cosa la seva reclamació no pot ser estimada.

A més a més, aquestes condicions (fins i tot quan són particulars) han de ser clares i precises, de manera que es faciliti el comportament de l'assegurat i el seu coneixement de les conseqüències. Per això, es considera que algunes clàusules no s'havien incorporat al contracte en la **STS, 1a, 22.7.1992** (clàusules contradictòries: una inclou totes les persones transportades i una altra exclou els assalariats), en la **STS, 1a, 27.9.1996** (clàusula de delimitació quantitativa de la cobertura poc clara), en la **STS, 1a, 29.10.2002** (cas d'incendi intencionat, en les condicions generals es realitza una equiparació entre esdeveniments dolosos i culposos que produeix confusió en l'assegurat), en la **STS, 1a, 21.2.2003** (deficient redacció d'una assegurança de malaltia), i en la **STS, 1a, 4.2.2003** (dubtós significat de la paraula accident en una pòlissa d'accidents personals i mort).

- En segon lloc, hem de tenir en compte les previsions de l'art. 5 de la [Llei 7/1998, de 13 d'abril, sobre condicions generals de la contractació](#) (BOE núm. 89, 14.4.1998) que preveu els requisits d'inclusió en els contractes escrits: a) l'acceptació per part de l'adherent de la incorporació de les condicions generals del contracte sempre que el predisposant hagi informat expressament l'adherent i li lliuri un exemplar, b) la signatura de totes les parts contractants (vegeu la seva aplicació al contracte d'assegurança, descrita per la comunicació de Mª José PUYALTO, ESPIAU (1999) pàgs. 167-182, i també a BARRÓN DE BENITO (1999) pàg. 39):

"1. Las condiciones generales pasarán a formar parte del contrato cuando se acepte por el adherente su incorporación al mismo y sea firmado por todos los contratantes. Todo contrato deberá hacer referencia a las condiciones generales incorporadas.

No podrá entenderse que ha habido aceptación de la incorporación de las condiciones generales al contrato cuando el predisponente no haya informado expresamente al adherente acerca de su existencia y no le haya facilitado un ejemplar de las mismas [...]".

b) Un altre problema jurídic que es planteja és l'oposabilitat d'aquestes clàusules davant el tercer perjudicat. La raó per la qual la sentència comentada no tracta aquest punt és òbvia: és una reclamació contractual de l'assegurat contra el seu assegurador de danys i no una reclamació del perjudicat contra la companyia asseguradora de responsabilitat civil. Tot i això, és una de les conseqüències més importants de la distinció entre les clàusules. Les clàusules d'exclusió de cobertura són oposables al tercer perjudicat: el principi general de no oposabilitat d'excepcions no permet superar els límits objectius de l'assegurança derivats de la voluntat de les parts (STS, 1a, 7.12.1998, un cas d'accident taurí; o STS, 1a, 29.7.1995, en matèria de delimitació quantitativa), amb algunes matisacions, ja que de vegades s'exigeix que l'exclusió tingui una relació directa amb l'esdeveniment danyós. En canvi, les clàusules limitadores no es poden oposar al perjudicat (vegeu Díez-PICAZO (1999) pàg. 202). En relació als danys dolosos i a l'embriaguesa, el tema ja ha estat tractat anteriorment a *InDret*, en el treball [Danys dolosos i assegurança](#), en el qual s'intentava dilucidar si era preferible l'exclusió de la cobertura oposable al tercer perjudicat o el dret de regrés. En matèria d'embriaguesa, la STS, 1a, 23.2.2000 declara amb bon fonament teòric que la clàusula es pot oposar en l'assegurança voluntària, mentre que el dret de regrés és preferible en l'àmbit de l'assegurança obligatòria. El cas més recent sobre el tema és el de la STS, 1a, 7.4.2003 que novament resol un cas de dret de regrés en un supòsit d'embriaguesa.

3. El límit del valor venal com a clàusula lesiva: possibles conseqüències

La sentència comentada també afirma que la clàusula discutida no és només una clàusula limitadora de drets, sinó que és una **clàusula lesiva** pels assegurats.

En aquest sentit, l'art. 3 de la [Llei de Contracte d'assegurança](#) prohibeix expressament les clàusules lesives. Tot i això, l'abast d'aquesta prohibició i el concepte de clàusula lesiva no és fàcil de precisar perquè el propi art. 3 admet les clàusules limitadores, que seran vàlides, tot i que no siguin favorables per l'assegurat, quan aquest presti el seu consentiment.

Així, les clàusules lesives són diferents de les clàusules limitadores de drets de l'assegurat, tot i que la sentència comentada les equipari en els primers paràgrafs de la seva argumentació jurídica. Tenen caràcter lesiu les clàusules que col·loquin a l'assegurat en una situació de desequilibri injust entre els drets i les obligacions de les parts contractants, o que siguin contràries a la bona fe, injustes o desproporcionades. De totes maneres, aquestes clàusules han de ser especialment oneroses per a l'assegurat ja que la Llei admet les clàusules limitadores de drets. D'altra banda, l'art. 3 de la [Llei de Contracte d'assegurança](#) estén el règim de les clàusules limitadores tant a les condicions generals com a particulars, i en canvi només considera que són lesives les condicions generals.

No és gaire freqüent trobar en la jurisprudència casos recents en els quals es declari que una clàusula és lesiva. Un bon exemple és la STS, 1a, 17.7.2000 que resol un cas en què es planteja si la companyia asseguradora ha de cobrir les despeses d'assistència sanitària: no es pot afirmar primer que la pòlissa garanteix un mètode concret, amb la qual cosa es crea a l'assegurat l'expectativa que la seva salut està completament atesa, i després, mitjançant una limitació d'àmbit territorial, dir que no està compresa perquè a Cantàbria no existeix l'aplicació de l'esmentat tractament.

D'altra banda, el lector familiaritzat amb la [Llei 7/1998, de 13 d'abril, sobre condicions generals de la contractació](#) observarà que la definició de clàusula lesiva que es realitza en aquest àmbit és semblant a la

de condició general abusiva (art. 10 bis de la [Llei 26/1984, de 19 de juliol, General per a la Defensa dels Consumidors i Usuaris](#) -modificada per la Disposició Addicional 1a de la Llei 7/1998-):

“Artículo 10 bis.

1. Se considerarán cláusulas abusivas todas aquellas estipulaciones no negociadas individualmente que en contra de las exigencias de la buena fe causen, en perjuicio del consumidor, un desequilibrio importante de los derechos y obligaciones de las partes que se deriven del contrato. [...]

El hecho de que ciertos elementos de una cláusula o que una cláusula aislada se hayan negociado individualmente no excluirá la aplicación de este artículo al resto del contrato. [...]

El carácter abusivo de una cláusula se apreciará teniendo en cuenta la naturaleza de los bienes o servicios objeto del contrato y considerando todas las circunstancias concurrentes en el momento de su celebración, así como todas las demás cláusulas del contrato o de otro del que éste dependa.

2. Serán nulas de pleno derecho y se tendrán por no puestas las cláusulas, condiciones y estipulaciones en las que se aprecie el carácter abusivo [...] Sólo cuando las cláusulas subsistentes determinen una situación no equitativa en la posición de las partes que no pueda ser subsanada podrá declarar la ineficacia del contrato”.

Atès que es considera que el límit del valor venal és una clàusula lesiva i, per això, és nul·la i s'ha de considerar com no posada (el contracte produeix efectes sense tenir en compte l'existència d'aquesta clàusula), el Tribunal Suprem afirma coherentment que el fet que la indemnització sigui superior al valor venal no suposa enriquiment injust de l'assegurat ni es paga una indemnització més enllà dels límits pactats. Així, aquesta sentència resol el problema del valor venal com a límit de la indemnització que ja feia temps que es plantejava.

Tot i que fins ara encara no havia arribat al Tribunal Suprem, ha estat un problema recurrent en l'àmbit de les **Audiències Provincials**. Entre els anys 2000-2003 es poden localitzar 758 sentències (segons la Base de Dades de Jurisprudència *Aranzadi*) i entre els anys 1998-2002, 562 sentències (segons la Base de Dades de Jurisprudència *La Llei*), tot i que el nombre és probablement superior, tant per les reclamacions d'assegurats com per les de perjudicats. D'aquests casos, 49 han estat resolts per l'Audiència Provincial de Barcelona. La litigiositat es deu a la gran presència d'aquestes clàusules en les pòlisses i al fet que els peritatges de les companyies asseguradores acostumen a fixar el valor venal del vehicle. Això provoca, també, que molts advocats de perjudicats no reclamin a la companyia contrària el valor real de la reparació del vehicle sinó el seu valor venal incrementat en un 20% com a valor d'afecció.

La jurisprudència havia estat tremendament vacil·lant: per exemple, la **SAP de Barcelona, Secció 1a, 12.5.2000** (ponent: Portella Llunch) i la **SAP de Barcelona, Secció 1a, 12.5.2000** (ponent: Mendaña Prieto) afirmen que si el valor de reparació del vehicle sinistrat és superior al valor venal, la indemnització ha de cobrir el valor de reparació, la **SAP de Barcelona, Secció 4a, 18.5.2000** (ponent: Riera Fiol) opta pel valor intermedi entre el valor venal i el valor de reparació, i la **SAP de Barcelona, Secció 13a, 16.3.2000** (ponent: Díez Noval) afirma que la indemnització ha d'estar moderada per l'antiguitat del vehicle i el valor venal perquè si no és així es produeix un enriquiment injust. En canvi, en la jurisprudència de l'any 2002 la postura majoritària ja és concedir el valor de reparació com a indemnització, si és superior al valor venal: **SAP de Barcelona, Secció 17a, 4.2.2002** (ponent: Valls Gumbay), **SAP de Barcelona, Secció 3a, 8.2.2002** (ponent: Guzmán Oriol), **SAP de Barcelona, Secció 1a, 16.5.2002** (ponent: Pérez de Lazarraga Villanueva) i **SAP de Barcelona, Secció 1a, 5.6.2002** (ponent: Portella Llunch). D'altra banda, la **SAP de Pontevedra 13.9.2002** (ponent: Sobrino Blanco) també afirma la procedència de la indemnització com a valor de reparació del vehicle sinistrat, encara que sigui major que el valor venal, quan la diferència entre el valor de reparació i el valor venal no superi el 100% d'aquest últim valor i sempre que es justifiqui l'esmentada reparació.

El problema també ha estat tractat en els **Convenis** entre entitats asseguradores utilitzats per a la tramitació dels sinistres. En alguns es preveu que si el valor de reparació o de reposició és superior al valor venal (tenint en compte l'antiguitat i l'estat de conservació) del vehicle “*si el perjudicado reclama judicialmente y consigue su pretensión, la que deberá hacer efectivo el importe definitivo será la entidad deudora, en su condición de aseguradora del culpable. Pero en aplicación estricta del convenio, esta deberá ser reembolsada por la acreedora, de manera que sólo quede a cargo de la entidad deudora el módulo establecido*” (vegeu, per exemple, el [Convenio CIDE](#)).

En darrer terme, aquesta sentència tindrà, sens dubte, conseqüències rellevants. Per finalitzar aquest article n'assenyalem algunes.

- En primer lloc, la sentència comentada pot suscitar una reacció de les companyies asseguradores, especialment si es dicten altres sentències amb la mateixa resolució, que es plasmi en un canvi legislatiu (per exemple, de l'actual art. 26 de la [Llei de Contracte d'assegurança](#)) com ja succeí fa uns quants anys: no és la primera vegada que el Tribunal Suprem declara que una clàusula que està incorporada en bona part de les pòlisses del mercat d'assegurances espanyoles és lesiva.

El cas paradigmàtic en la jurisprudència espanyola és el de les clàusules *claims made* que el Tribunal Suprem qualificà com a lesives en la **STS, 1a, 20.3.1991** (la clàusula de delimitació temporal de cobertura exigia que l'esdeveniment danyós hagués succeït dins el període de vigència de la pòlissa, i que la reclamació del tercer o la notificació del fet per l'assegurat a la companyia asseguradora hagués succeït també mentre estava en vigor el contracte) i la **STS, 1a, 23.4.1992**, ambdues en pòlisses de responsabilitat civil mèdica. La reacció de les companyies asseguradores no es feu esperar i propicià la introducció del segon paràgraf de l'art. 73 de la [Llei de Contracte d'assegurança](#) que admet alguns tipus concrets de clàusules de delimitació temporal de cobertura (vegeu el recent comentari crític de PAGADOR (2002) pàgs. 73-96).

- Una segona conseqüència possible és l'aplicació de l'art. 3, tercer paràgraf, de la [Llei de Contracte d'assegurança](#) que preveu les conseqüències d'una declaració de nul·litat d'una determinada condició general pel Tribunal Suprem (possibilitat que es pugui dictar una Resolució posterior de la Direcció General d'Assegurances que imposi als asseguradors el deure de modificar les seves clàusules) o les possibles accions que es poden exercitar en virtut de la [Llei 7/1998, de 13 d'abril, sobre condicions generals de la contractació](#): accions col·lectives de cessació, retractació i declarativa (que també es poden utilitzar en relació amb el contracte d'assegurança, vegeu, SOLÁ (2003)).

La rellevància d'aquesta sentència ha estat reconeguda per l'AEA (Asociación de Automovilistas Asociados) que ha declarat que el 95% de les pòlisses d'assegurança a Espanya es poden veure afectades (vegeu el [Diario de Noticias La Ley](#) i altres [notícies](#) publicades a Internet), així com la pràctica de moltes companyies asseguradores d'oferir el valor venal perquè té un valor inferior al preu de reparació.

A mode de conclusió, cal assenyalar que es tracta d'una sentència clarament desfavorable per a les companyies asseguradores: una mostra més d'una jurisprudència generalment contrària a la qual cal afegir la recent introducció del pagament d'unes taxes per l'exercici de la potestat jurisdiccional en els ordres civil i contenciós-administratiu (art. 35 de la [Llei 53/2002, de 30 de](#)

desembre, de Mesures Fiscals, Administratives i de l'Ordre Social -BOE 31.12.2002- i [Ordre HAC 661/2003, de 24 de març, per la qual s'aprova el model d'autoliquidació de la taxa](#) -BOE núm. 73, 26.3.2002-), que pot desincentivar a les companyies d'assegurances a discutir temes com el present davant els Tribunals.

4. Bibliografia

ABRAHAM, Kenneth S.: *Insurance Law and Regulation: cases and materials*, The Foundation Press, Inc., Westbury, New York, 1990.

ALFARO ÁGUILA-REAL, Jesús: *Las condiciones generales de la contratación. Estudio de las disposiciones generales*, Civitas, Madrid, 1991.

ÁNGULO RODRÍGUEZ, Luis de; CAMACHO DE LOS RÍOS, Javier (Coord.), *Cuestiones actuales del Derecho de Seguros*, Atelier, Barcelona, 2002. En especial, PAGADOR LÓPEZ, Javier: "Sobre las llamadas cláusulas *claims made* o de reclamación en el seguro de responsabilidad civil: un nuevo conflicto entre planificación empresarial y justicia", pàgs. 73-81.

BARRÓN DE BENITO, José Luis: *Condiciones generales de la contratación y contrato de seguro*, Dykinson, Madrid, 1999.

BIGOT, Jean (Dir.); BEAUCHARD, Jean; HEUZÉ, Vincent; KULLMANN, Jérôme; MAYAUX, Luc; NICOLAS, Véronique: *Traité de Droit des assurances. Tome 3. Le contrat d'assurance*, Librairie Générale de Droit et de Jurisprudence, París, 2003.

DÍEZ-PICAZO, Luis: *Fundamentos del Derecho Civil Patrimonial. Introducción. Teoría del contrato*, Vol. I, 5ª ed, Civitas, Madrid, 1996

----- *Derecho de Daños*, Civitas, Madrid, 1999.

ESPIAU ESPIAU, Santiago (editor); ULMER, Peter; COCA PAYERAS, Miguel; RODRÍGUEZ ARTIGAS, Fernando, et al.: *Las condiciones generales de la contratación y la Ley 7/1998, de 13 de abril*, Marcial Pons, Madrid, 1999.

GÓMEZ POMAR, Fernando; ARQUILLO COLET, Begoña: "Daños dolosos y seguro", a *InDret*, Barcelona, 2000, <http://www.indret.com>.

HERNÁNDEZ MORENO, Alfonso (Dir.): *Contrato de Seguro: exclusión de cobertura y cláusulas limitativas. La jurisprudencia del Tribunal Supremo sobre la delimitación del objeto y la limitación de derechos en el contrato de seguro*, Cedecs, Barcelona, 1998.

LOWRY, John; RAWLINGS, Philip: *Insurance Law: Doctrines and principles*, Hart Publishing, Oxford, 1999.

PERÁN ORTEGA, Juan: *La responsabilidad civil y su seguro*, Tecnos, Madrid, 1998.

PÉREZ-SERRABONA GONZÁLEZ, José Luis: *El contrato de seguro. Interpretación de las condiciones generales*, Comares, Granada, 1993.

REGLERO CAMPOS, Luis Fernando: "El seguro de responsabilidad civil", a *Tratado de responsabilidad civil*, Aranzadi, Pamplona, 2002, pàgs. 603-713.

REJDA, George E.: *Principles of Risk Management and Insurance*, 4ª ed., HarperCollins Publisher Inc., New York, 1992.

SÁNCHEZ CALERO, Fernando (Dir.); TIRADO SUÁREZ, Francisco Javier; FERNÁNDEZ ROZAS, José Carlos; TAPIA HERMIDA, Alberto Javier: *Ley de Contrato de Seguro. Comentarios a la Ley 50/1980, de 8 de octubre, y a sus modificaciones*, 2ª edición, Aranzadi, Pamplona, 2001. (En especial, el comentari de l'art. 3 de la Ley de Contrato de Seguro, pàgs. 76-118).

SOLÁ PASCUAL, Asunción: "Valor de reparación real "versus" valor venal o de mercado del vehículo siniestrado", en *Aranzadi Civil*, núm. 44 (deseembre 2002).

VAUGHAN, Emmet J.: *Fundamentals of risk and insurance*, 6ª ed., John Wiley & Sons, Inc., New York, Chichester, Weinheim, Brisbane, Toronto, Singapore, 1992.

5. Taula de jurisprudència del Tribunal Suprem

Sentències del Tribunal Suprem

Sala i Data	Ar.	Magistrat Ponent	Parts
1a, 20.3.1991	2267	Antonio Fernández Rodríguez	Colegio Oficial de Médicos de Barcelona contra la compañía de seguros C.S. S.A.
1a, 10.6.1991	4582	Joaquín Delgado García	No consta contra la companyia d'assegurances <i>La Catalana</i>
2a, 19.9.1991	6497	José Ermenegildo Moyna Ménguez	Els fills de Ramón T.B. (Ramón, Isabel, i Teresa), contra José F.G. i <i>Reunión de Seguros y Reaseguros S.A.</i>
1a, 23.4.1992	3323	Antonio Gullón Ballesteros	Pilar C.C. contra <i>Central de Seguros S.A.</i> , Hermanas Hospitalarias del Sagrado Corazón de Jesús, Antonio C.C. i Miguel R.P.
2a, 17.6.1992	5408	Eduardo Moner Muñoz	No consta contra Antonio L.G., Francisco L.G. i la compañía de seguros <i>Lepanto, S.A.</i>
1a, 22.7.1992	6448	Mariano Martín-Granizo Fernández	Felipa F.A. i els seus fills menors, Alejandro, José Carlos i Jorge P.F., contra <i>Adea Compañía General de Seguros, S.A.</i> , María Lourdes D.H., Teodora O.O. i l'herència jacent dels hereus de Donato G.S.

2a, 10.10.1992	8228	Gregorio García Ancos	Padres de Karen S. i Sonia L.V. contra Antonio G.C. i la <i>Compañía de Seguros y Reaseguros S.A.</i>
1a, 16.10.1992	7827	Luis Martínez-Calcerrada Gómez	Miguel G.G. contra la <i>Compañía de Seguros Bilbao S.A.</i>
1a, 9.2.1994	840	Eduardo Fernández-Cid de Temes	El pare de Miguel E.T. contra Esther E.T. i la companyia d'Assegurances P.
1a, 29.7.1995	5739	Jesús Marina Martínez-Pardo	Magdalena F.F. i Antonio M.B. contra Martín H.T., Ignacio i Martín M.P., i <i>Caja de Previsión y Socorro, S.A.</i>
1a, 29.1.1996	738	Alfonso Villagómez Rodil	Francisco M.P. contra <i>Schweiz, Compañía Anónima Española de Seguros y Reaseguros</i>
1a, 27.9.1996	6644	Antonio Gullón Ballesteros	Francisco M.G. contra Hermanos Martín García, S.A. i <i>Mutua General de Seguros</i>
1a, 10.2.1998	752	Jesús Marina Martínez-Pardo	Pilar P.P., María Pilar, Jesús, Arcadio, Gerardo, María de los Ángeles i José Ramón A.P. contra Heliodoro B.A., la seva dona i <i>Caja de Seguros Reunidos, S.A. (CASER)</i>
1a, 3.3.1998	1044	Jesús Marina Martínez-Pardo	Eutimia C.P. contra Jesús Z.D., la cooperativa Agrupación Sindical San Pedro i la mutua d'assegurances <i>Mesai</i>
1a, 7.12.1998	9706	Pedro González Poveda	Teodora L.P., Vicente José, M ^a del Valle i Fernando V.L. contra l'Ajuntament de Cenicero, <i>Plus Ultra, Compañía Anónima de Seguros y Reaseguros</i> , Javier M.M. i <i>Winterthur</i>
1a, 18.9.1999	6940	José de Asís Garrote	Antracitas de Matarrosa, S.A. contra <i>Mutua General de Seguros</i>
1a, 21.9.1999	6945	José Almagro Nosete	Montserrat S.O. contra <i>Reddis, Sociedad de Seguros y Reaseguros S.A.</i>
2a, 23.2.2000	1145	Joaquín Martín Canivell	Fills i hereus de Félix L.N. contra Alberto Enrique L.I i la companyia d'assegurances <i>Lagun Aro, S.A.</i>
1a, 16.5.2000	3579	Pedro González Poveda	Pedro Juan A.A. contra <i>La Unión y el Fénix Español</i>
1a, 17.7.2000	6178	Román García Varela	Gerardo C.O. i Clotilde L. de la G. i S.T. contra <i>Igualatorio Médico Quirúrgico Colegial, S.A.</i>
1a, 16.10.2000	9195	Antonio Gullón Ballesteros	Construcciones y Auxiliar de Ferrocarriles, S.A (CAF) contra <i>La Estrella, S.A. de Seguros, Lagun-Aro, S.A., La Equitativa, S.A., Banco Vitalicio de España, S.A., Zurich, Compañía de Seguros, S.A., Aurora Polar de Seguros, S.A., Allianz Industrial, S.A. i Nacional Hispánica, S.A.</i>
1a, 13.12.2000	9308	Román García Varela	José F.A. contra Caherman, Ejecución de Obras S.A., Díaz Merito, S.A., <i>Mutua Aseguradora General de Seguros y Lepanto, S.A.</i>
1a, 2.2.2001	3958	Jesús Corbal Fernández	José Ramón Z.Y. i María del Carmen N.R. contra <i>Mapfre, Compañía de Seguros.</i>
1a, 14.4.2001	3640	José De Asís Garrote	Iberdrola S.A. contra Oxinorte S.A., <i>Plus Ultra. S.A. i Aegón S.A.</i>

1a, 17.4.2001	5279	Pedro González Poveda	Margrader, S.A. contra <i>Comercial Union Vida, Seguros y Reaseguros, S.A.</i>
1a, 5.6.2001	6669	Román García Varela	Felipe R.M. contra AGF, <i>Unión Fénix</i>
1a, 8.7.2002	5902	Alfonso Villagómez Rodil	Miguel Torres Marí, S.A. contra <i>Plus Ultra, S.A.</i>
1a, 23.10.2002	8971	Alfonso Villagómez Rodil	Manuel V.G. contra <i>Astra de Seguros y Reaseguros, S.A.</i>
1a, 29.10.2002	9313	Antonio Romero Lorenzo	Excavaciones y Transportes Rosado, S.A. contra <i>Seguros Lepanto, S.A.</i>
1a, 17.12.2002	10773	Antonio Romero Lorenzo	José Manuel M.B. contra <i>Compañía de Seguros Banco Vitalicio, S.A.</i>
1a, 4.2.2003	843	Antonio Romero Lorenzo	M ^a Carmen R.H. contra <i>Sun alliance, S.A.</i>
1a, 21.2.2003	2132	José Manuel Martínez-Pereda Rodríguez	Lucio M.A. contra <i>Seguros Órbita, S.A.</i>
1a, 5.3.2003	2541	Ignacio Sierra Gil de la Cuesta	Alfonso P.H. contra <i>Allianz, S.A.</i>
1a, 7.4.2003	La Ley núm. 5781	José Almagro Nosete	Julio J.B. i Ignacio Luis J.I. contra <i>Fénix Directo, Compañía de Seguros y Reaseguros, S.A.</i>